

Suomalaiset perinnekeräelmät eli muistiinpanot menneiden ja nykyistenkin ihmisten puheista ja tavoista ovat karttuneet kolmella tavalla. Tutkijat ja stipendiaatit ovat kierrelleet ennalta sovituilla seuduilla kysellen kulloinkin keskeisiksi ymmärrettyjä perinneasioita. Toisaalta perinteestä kiinnostuneet kansalaiset ovat lähettäneet vastauksia tutkijoiden kysymyksiin tai muuten tallentaneet arvokkaaksi käsittämäänsä perinnettä. Kolmanneksi on järjestetty koko kansalle tarkoitettuja perinnekilpailuja.

Työtä on eri tavoin tehty huomattavan uutterasti jo parisataa vuotta. Liioittelematta voidaan sanoa, että suomalaiset ovat dokumentoineet suullisena perinteenä säilyneen menneisyytensä poikkeuksellisen hyvin. Keruunnostuksen ja perinteen arvostuksen taustalla olevat oppija aatehistorialliset syyt on palautettu kahteen seikkaan: kansakunnan nuoruuteen ja sen pienuuteen. Kirjoitettu historiamme on Euroopan lyhimpiä, kirjoittamaton sen laajimpia.

Käsitykset keruumenetelmistä ja myös siitä, mitä asioita kulloinkin pitäisi panna talteen, ovat aikojen kuluessa poikenneet huomattavasti toisistaan. Jonkinlaista uutta aaltoa esim. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston, henkisen perinteen keskusarkistomme, keruutoiminnassa ovat merkinneet kilpailut, joita kansanrunousarkisto on pannut toimeen yhdessä eri järjestöjen ja laitosten kanssa. Oheinen asetelma kilpailujen, vastaajien ja vastausten määrästä osoittaa, että perennekilpailut ovat

olennainen osa 1970-luvun suomalaista perinnerenessanssia:

vuosi keruukilpailu		vastaajia liuskoja (naisia)	
1969	metsätyö miesperinne	789 (170)	18 000
1970	parantolaperinne	350 (191)	9 000
1970	rakentajaperinne	300 (50)	10 000
1972	metsäkauppaperinne	344 (73)	11 500
1973	postilaisperinne	504 (239)	7 000
1973	korsuperinne	265 (25)	12 000
1975	suutari- ja räätäliperinne	711 (363)	8 500
1977	metsästyskaskut	215 (30)	3 800
1977	alkoperinne	552 (193)	10 000

Kilpailuidea perinteenkeruun historiasa ei tietenkään ole uusi. Tässä yhteydessä voi palauttaa mieleen esim. vuonna 1952 järjestetyn kilpailun, jossa udeltiin humalassa oloa tarkoittavia nykysuomen sanontoja. Runsaat 3 700 kansalaista lähetti arviolta 10 000 erilaista ilmausta, joista suhteellisen yleisinä voitiin pitää tuhatkuntaa. Kansanrunousarkiston viime vuosina järjestämät keruukilpailut ovat kuitenkin sisällöltään poikenneet huomattavasti aiemmista. Yksityiskohtaisten tai perinnetieteellisesti selkeärajaisten kysymysten sijasta on toivottu kuvauksia ihmisten elämästä, ihmisten suhteesta työhön, ammattiin, työyhteisöön ja yhteiskuntaan.

Näiden aineistojen avulla on mahdollista tarkastella suullista perinnettä tavalista laajemmasta näkökulmasta, muunakin kuin yhteydestään irrallaan olevina tekstimuistiinpanoina. Toistaiseksi aineistoa on tosin tutkittu verraten vähän, mutta sitä on sen sijaan jo popularisoitu

monella tavoin. Esim. TV:n myönteistä huomiota herättänyt viihdesarja Omat jutut sai kimmokkeensa tästä materiaalista. Samoin kilpailutuloksista on julkaistu useita perinneantologioita, esim. teokset Jätkät sen kun porskuttaa, Rakentajan raamit, Kirjattua postia ja Sotasavotta. Paitsi perinteentutkijoille myös sosiäli- tai kulttuuriantropologisesti suuntautuneille yhteiskuntatieteilijöille tämä vapaamuotoinen, ”pehmeä” dokumenttiaineisto saattaa olla kultakaivos. Se sisältää vastauksia moniin toistaiseksi keksimättömiin kysymyksiin.

Uudentyyppinen kilpakeruu sai alkunsa vuonna 1969, jolloin kansanrunousarkisto keräytti yhdessä Postipankin kanssa metsätyömiesten muistitietoa, jätkäperinnettä. Sarjaa jatkettiin eri ammattikuntien ja yhteisöjen perinnekilpailuilla. Pari vuotta sitten kyseltiin mm. Alkon henkilökunnalta, eläkeläisiltä ja alkolaisien perheiltä Alkoon ja alkolaisiin itseensä liittyvää muistitietoa — tosin melko laihanlaisin tuloksin. Tuoreimpana keruukilpailuna järjestettiin Alkon toimeksiannosta kilpailu Kieltolain kumoamisesta vapaaseen keskioalueen, joka oli tarkoitettu koko kansalle. Sen tuloksia voidaan pitää erittäin hyvinä.

Vaikka keruukilpailuissa onkin liikuttu hyvinkin erilaisten ammattien ja yhteisöjen piirissä, näin kokoon saadut aineistot täydentävät tietyllä tavalla toisiaan: ne kertovat, millä tavalla kulttuurin murros teollistuvassa Suomessa on heijastunut eri seuduilla ja eri elämänaloilla. Mutta aineistossa on myös pienempiä yhteisiä läpikäyviä juonteita. Yksi niistä on ilman muuta viina. Oikeastaan vasta Alkon kilpailun jälkeen tuli kiinnittäneeksi huomion siihen, miten keskeinen teema viinanhankinta, juominen ja sen jälkiseuraukset on tämäntapaisessa etnohistoriallisessa muistitiedossa. Juomakulttuurin tutkijan kannalta parasta aineistoa ovat jätkäperinne ja rakentajaperinne ja hieman rajallisemmassa mielessä myös korsuperinne. Muutamat satunnaiset esimerkit, jotka tosin ovat lähinnä kaskuja, riittänevät osoittamaan, että aineistossa

on ulottuvuuksia varsin moneen suuntaan.

Metsätöiden historia ei laajemmassa mittassa ole kovin pitkä. Varsinaiset suurhakkuut aloitettiin satakunta vuotta sitten. Sen sijaan kämppäelämisessä ja muussakin jätkäkulttuurissa voi olla muistumia hyvinkin pitkän ajan takaa. Viinan käyttö on olennainen osa jätkän elämää ja se kytkeytyy monessa tapauksessa kämpältä tai jokivarsilta poissa vietettyihin vapaa-aikoihin, loppu-aikaan ja maalikylyissä käynteihin. Kymmenet kaskut, tarinat ja muistelmat todistavat, miten usean viikon armottoman kovan raadannan ja askeettisen elämän jälkeen saatu palkka hupenee päivän parin rai-lakkaaseen viettoon.

Kerran tuli kämpälle Enosta kotoisin oleva Hirvonen. Hän sanoi yrittäneensä työtä Kollaajoella, mutta saha ei ruvennut yhteistyöhön Hirvo-sen kanssa. Kun oli alkanut sahata, niin saha vain ärähteli:

— Paperoon, Paperoon, Korhoseen!

Paperossa piti ruoka- ja kahvitupaa Korhonen-ni-minen mies, joka valmisti myös kiljua myytäväksi. Kun Hirvosella oli sattunut olemaan savottaan tullessa rahaa, niin ei työ ottanut maistuaakseen. Hän totteli sahan kehotusta, meni Paperoon Korhoseen ja ryypäsi markat. Sitten tuli takaisin Pirttijärvel-le, otti palstan ja ryhtyi töihin. Kun illalla tuli metsästä kotiin ja kyseltiin, mitä saha nyt puheli, niin sanoi, ettei ehtinyt kunnolla laittaa sitä sahattavaan kohtaan, kun jo kyseli että:

— Tästäkö? Tästäkö?

Saha leikkasi taas.

Määttä oli tehnyt Rovaniemen reissun ja palannut kämpälle rahattomana ja krapulaisena. Ruoka ei maittanut, mutta vesi kelpasi sitä paremmin. Naapuripalstan pöllintekijä meinaili Määttälle, että pitäisi sitä jotain sinun syödä. Eihän pelkällä vedellä jaksa.

— Käyhän ne pelkällä vedellä isot voimalaitoksetkin, kivahti Määttä takaisin.

Viinanhakijaa oli kämpässä jo viikkokausia har-taasti ja vesi kielellä odotettu takaisin tulevaksi. Kun hän sitten vihdoinkin viimein palasi ja laski kaivatun kantamuksen kämpän lattialle — viisikym-mentäkahdeksan pulloa viinaa ja kolme pakettia näkkileipää — koko kämpän asujaimisto hönkäsi ihmeissään kuin yhdestä suusta:

— Mihin halvattuun sinä luulet tarvittavan tuollaisen määrän näkkileipää?

Pikku-Olli lähti kaupunkiin juhlimaan. Sielläpä Olli paukahti humalaan ja poliisit lähtivät viemään häntä putkaan. Olli kun ei pysynyt jaloillaan, niin iso poliisi koppasi hänet selkäänsä ja lähti kantamaan. Olli lauloi matkalla:

— Maan korvessa kulkevi lapsosen tie, kun ihana enkeli kotihin vie.

Jätkä sai tilin, osti uudet lapikkaat ja viinaa. Juopuneena nukahti maantielle poikittain. Reissumies veti jätkältä lapikkaat pois ja laittoi omat risat saappaansa jätkän jalkoihin. Paikalle ajoi auto ja soitti torvea. Jätkä vilkaisi jalkoihinsa:

— Antaa mennä vaan, ei ne ole minun jalkani.

Jätkää oli nuhdeltu rahojen viinaan tuhlaamisesta. Saatuaan jälleen tilin hän meni kortteeritalon rapuille ja huikkasi metsään:

— Panenko rahat leipään vai viinaan?

Ja kuulas kaiku vastasi:

— Viinaan!

Ja pani silläkin kertaa.

Jukka sairastui, joutui sairaalaan ja tunsu siinä sairastuvuoteella, että tulee lähtö taivaanrannan sorttelille. Se pyysi sairaanhoitajalta:

— Antakaa edes yksi ryyppy. On niin helvetin nolo mennä selvänä outoon sakkiiin.

Rakentajaperinteessä viinan käyttö liittyy selvästi useammin kuin jätkäperinteessä itse työhön, ennen muuta tiettyihin työvaiheisiin. Savuviinoilla, sarvenkolistajaisilla ja harjakaisryyppäämisellä on takanaan pitkä menneisyys. Työntekijän ja työnteettäjän ikuinen ristiriita näkyy myös perinneaineistossa ja siinäkin viinan käytöllä on joskus oma osuutensa.

Kun uusi mies liittyy työporukkaan, niin tämä vastatullut tarjoaa vanhoille sarvenkolistajaiset. Tätä tarjoilua ei vaadita aivan heti ensimmäisenä päivänä, vaan usein odotetaan, kunnes mies on saanut ensimmäisen tilinsä. Ellei viinaa ala kuulua, niin siitä huomautetaan monella tavoin. Muistuttajat asettavat kaksi sormea otsalleen sarvien tapaan ja sanovat, että tulokkaalle näkyvät kasvavan sarvet päähän.

Veljeni veisti Rantasalmella talon rakennustarpeita, seinähirret ja katonalusset ja mitä siinä veistää tarvitsi. Kun sai tilin, niin meni ja joi rahat. Talon emäntä säählitti:

— Voi Kalle-parka, kun joit kovalla työllä tienatut rahat.

Kalle puolestaan lohdutteli emäntää:

— Meni nuo miten tahansa takaperin tienatut rahat.

Miehet napsivat saaneensa pienemmän tilin kuin edellinen oli ollut. Vain Eino sanoi olevansa tyytyväisempi tähän kuin edelliseen. Toiset sanoivat:

— Pienempi tuo näkyy sinunkin tilisi olleen.

Eino myönsi, mutta perusteli tyytyväisyyttään:

— Tällä tilillä sain mieleisemmän humalan.

Käytiin kerran lauantai-iltana juhlimassa Kukkapään sahan tilimarkkinoita. Juotiin ja osin tapeltiin, oltiin veneellä. Lähdettiin sunnuntaiaamuna takaisin, oli iso keluvene, neljä miestä, kaksi nukkui veneen pohjalla, minä soudin ja eräs Jussi-niminen piti perää. Oltiin Saimaalla. Erästä saaresta huusi mies, että tulla hakemaan. Kun saari oli autio, niin mentiin hakemaan. Kun päästiin rantaan, se mies hyökkäsi meidän päälle ja sanoi, että me meinasimme jättää hänet sinne saareen. Sillä oli vielä polkupyörä mukana. No ei se tappelussa meille piisannut. Kun sovinto saatiin, niin jatkettiin matkaa. Vähän ajan kuluttua alkoi uusi tulokas pyrkiä maalle. Me selitimme:

— Tuo on saari, älä sinne jää.

Mutta hän sanoi, että hänen täytyy saada kävellä. Kun laskimme miehen maihin, niin Jussi sanoi:

— Kyllä sinä Lauri nyt saat kävellä.

— Tunsitkos sinä tuon miehen, minä kysyin.

— Se oli pastori Parkkisen poika.

No ei se meidän kyyti sitä paljon auttanut, tulipahan soudettua keskemälle Saimaata. Oli se sieltä saaresta pois päässyt, koska se vasta talvisodassa kaatui.

Olin loppina Kokkolassa rakennustöissä. Tuli lauantai ja päätimme pitää lystiä. Siihen tarvittiin kiikari. Minulla ei ollut ikäni puolesta asiaa viina-kauppaan vielä pitkään aikaan. Piti siis mennä satamaan hommaamaan parrunpätäkää. Löytyihän sitä 96-prosenttista. Sitä lantattiin kuppilassa jos toisessa ja taisimme saada kehotuksia lähteä poisikin. Minun valottomalla polkupyörälläni sieltä yön päälle palailtiin, minä sarvissa ja Janne kulanssipenkillä. Puhelin siinä:

— Jos nyt poliisi sattuisi, niin jopa saisin moninkertaiset sakot. Ensinnäkin väkijuomien luvattomasta hallussapidosta, salakuljetuksesta ja juopumuksesta. Vielä saisin rapsut polkupyörällä ajamisesta väkijuomien vaikutuksen alaisena, valottomalla polkupyörällä ajamisesta sekä yli 12-vuotiaan kuljettamisesta polkupyörällä.

Silloin Janne takapenkiltä innostui:

— Aja vielä väärää puolta.

Yhden miehen minä muistan lähteneen minulta niin, ettei olisi keretty hyvästiä heittää. Hän oli yksi Heikki Kilpeläinen, jota Hömö-Heikiksi kutsuivat. Hän oli vähän sellainen happomies, niin kuin niitä aina muutamia joukossa on. Sitä kun en minäkään kai olisi kelvannut kirkonkylien raittiusseuroihin, niin kestin hän minä häntä ja koetin unohtaa pikku erehdykset, vaikka joskus niistä saattoi olla hankaluksiakin.

Sitten kerran tein tämän Heikin kanssa sopimuksen — se oli kai Lentieran koulun rakennuksella — että ei ryypätä ennen kuin avaimet on luovutettu. Lyötiin oikein vetoa.

Minä huomasin jo pian, että Heikillä oli vaikeuksia. Yhtenä perjantai-iltana hän tulikin ja kertoi vakavissaan, että kun lankomiehen hautajaiset olisi, niin eikö hän pääsisi sinne. Kiire kyllä painoi päälle, kun hän oli sellaisessa porukkatyössä, jossa jokaisen olisi pitänyt olla mukana sekä rahanjaon että työn vuoksi. Sovimme, että hän tulee varmasti maanantaiamuksena takaisin. Tuli maanantaiamuksena, mutta Heikki ei tullut. Vasta perjantai-iltana Heikki palasi vähän niin kuin häntä koipien välissä. Istui ruokapöytään eikä virkkanut mitään. Siinä syödessä ensin ajattelin, että enpä virka enkä kysele, mutta sitten kuitenkin kun hiljaisuus näytti kiusaavan koko pöytäporukkaa, tulin sanoneeksi:

— No syvänpä sinä Heikki sen lankomiehen hautasit.

Sitä ei piruvie minun pitänyt sanoa, sillä Heikki nousi, iski puukkonsa tuppeen ja säntäsi ulos eikä sanaakaan päästänyt. En ole häntä sen jälkeen tavannut.

Sotajutut tulevat olemaan elävää kertomusperinnettä niin kauan kuin siellä jossakin käyneitä kertojia riittää. Näyttää siltä, että sankaritarinoiden sijalle ovat ajan myötä yhä enemmän työntymässä veijarikertomukset. Viinansaannin vaikeudet ja niiden voittaminen sotaoloissa ovat näissä kertomuksissa varsin keskeisellä sijalla. Melkein jokaisen rintamamiehen muistiin on myös syystä tai toisesta syöpynyt kesäkuun neljäntenä päivänä suoritettu annosviinojen jakooperaatio.

Viralliset kuviot olivat ohi, päivän kohokohta oli käsillä. Juhlallinen viinanjakoseremonia alkoi. Ylemmät johtoportaajat olivat suuressa viisautessaan tulleet siihen tulokseen, että rintamajermuille ei voi antaa annosviinoja vapaasti naukkailtaviksi, vaan jako oli suoritettava valvonnan alaisena. Niinpä Lempaalan maarintaman etulinjasta siirretty reservikomppaniaseisoiisiin pestyine kauloineen sieväsä jonossa ja annostelu alkoi. Mahtavan kannon päässä seisivat kippurahäntäpullot. Vieressä oli peltimukit. Kukin mies vuorollaan tuli kannon luo ja väapeli kaatoi 10 cl viinaa mukiin ja ojensi sen miehelle. Annos oli kulautettava siinä samassa kurkkuun pohjanmaan kautta. Jos joku ei halunnut annostaan, sitä ei saanut luovuttaa toiselle, vaan väapeli kaatoi sen maahan. Toimitusta valvoi komppanianpäällikkö. Tähän tapaan koko komppania sai juhlapäivämoukkunsa.

Ainakin omassa joukkueessani oli sovittu, että edessä ei olla humalassa paitsi lomalta tullut, joka tuloyönä oli vapautettu vartiosta. Tarjota hän sai vain lähimmälle kaverilleen. Lähettini, isäntä Jokinen Laviasta tarjosi kerran lomalta tullessaan tuomisiaan: tenttua, johon oli sekoitettu maun vuoksi mikstuuraa. Ei ollut poika ehtinyt lomallaan Poriin tai Tampereelle kauppaan ostoksille. Tämä paha oli kaikilla maaseudun pojilla. Hupijuttuna kerrottiin, että tenttu oli miehistön juoma. Upseerin juoma oli tenttu, jota oli sekoitettu kosmoskynällä.

Herrat joivat itsensä sioiksi. Samalla korsun ovelle ilmestyi yksikön sikapossu. Eräs luutnantti potkaisi possua turpaan ja sika perääntyi ulos. Majuri kysyi uskovaishalta lähetti Mustoselta:

— Mitäs lähetti sanoisi tähän Jumalan sanan kautta?

— Kyllä olis sanottavaa, mutta en taida uskaltaa, jos herrat suuttuvat.

— Sanoo pois vain, minä en suutu ja nuo toiset eivät saa suuttua, koska ovat alaisiani, kehotti majuri.

— Hän tuli omillensa, mutta hänen omansa eivät ottaneet häntä vastaan.

Alkon ja kansanrunousarkiston viime keväänä järjestämän perinnekilpailun aineistoa tullaan syksyn aikana esittelemään joko tämän lehden palstoilla tai erillisenä antologiana, joten säästettäkään tämän monessa suhteessa kiintoisan aineiston esittely tuonnemmaksi. Seuraava Joensuussa muistiin pantu lakoninen kasku tuntui huvittavan palkintojenjakotilaisuudessa olleita lehtimiehiä tavallista enemmän:

— Saisko pullon tyryvä?

— Mitä?

— Tyryvä!

— Dry vodkaa?

— Just sitä, tyryvä!

Juomatavat on yksi ja erittäin merkittävä indikaattori kulttuurien sekä ajallisessa että alueellisessa vertailussa. Ihmisen kulttuurikäyttäytyminen lienee tässäkin suhteessa tosin keskeisiltä osiltaan hyvin samantapaista kaikkialla. Kulttuurintutkijan kannalta viinaindikaattorin suhteen todella ainutlaatuinen yhteisö olisi kai vasta sellainen, jossa naiset joisivat keskimäärin enemmän kuin miehet, jossa yksin juominen olisi yleisempää kuin

porukassa ryypääminen ja jossa uskonollisten tai poliittisten johtajien julkista humalassa esiintymistä pidettäisiin taval- la tai toisella myönteisenä ilmiönä. Mutta tavallisempikin humalassa pörrääminen on hyvin pitkälle kulttuurisidonnaista käyttäytymistä, jossa varmasti on havait- tavissa kansallisia ja maakunnallisiakin ominaispiirteitä. Näiden usein suullisen perinteen säilyttämien ominaispiirteiden selvittäminen lienee välttämätöntä pyrit- täessä ohjailemaan suomalaisten juoma- tottumuksia nykyistä parempaan suun- taan.

Kuuntelen tätä kirjoittaessani (18. 7.) "viikon henkilön" Pekka Kuusen kerto-

van radiossa Leningradin poliisikomenta- jasta ja suomalaisturisteista. Iisakin kir- kon ympäri alastomina kirmaavilla suo- malaisilla oli poliisikomentajan käsityk- sen mukaan varmasti hyvin hauskaa. Pulma, johon hän toivoi Suomen konsulil- ta neuvoa, oli se, että hänellä ja muilla leningradilaisilla sen sijaan ei ollut ollen- kaan hauskaa. Alkon ja kansanrunousar- kiston tallentama suomalainen viinape- rinne tuskin ratkaisee kokonaan tämän- tapaista kulttuurien kohtaamisen proble- matiikkaa. Mutta perinneaineistoa ei ole syytä unohtaa, kun jatketaan suomalai- sen juomakulttuurin juurien selvittelyä.

Alkoholipolitiikka Vol. 42: 218—222, 1977